

Az ember, aki nem tudott aludni

– Ha már Doležal úr rejtjeles írásról kezdett beszélni – szólalt meg Kavka úr –, akkor elmondom, hogyan babráltam ki egyszer egy Musil nevű kollégámmal. Ez a Musil rendkívül művelt és finom ember, de túlságosan intellektuális típus; mindenben problémát lát, és rögtön álláspontot keres hozzá. Például a feleségével kapcsolatban is van álláspontja, és nem házasságban él vele, hanem a házasság problémájában; ezenkívül még egy egész csomó problémát tisztel, mint például a szociális problémát, a nemi kérdést, a tudatalatti problémáját, a nevelés problémáját, a mai kultúra válságának problémáját, és így tovább. Azok az emberek, akik mindenben problémát látnak, éppolyan elviselhetetlenek, mint azok, akiknek elveik vannak. Én nem szeretem a problémákat; az én számomra a tojás az tojás, és ha valaki a tojás problémájáról kezdene nekem beszélni, akkor megijednék, hogy záptojásról van szó. Ezt csak azért mondtam el, hogy tudják, milyen ember az a Musil.

Egyszer karácsony előtt a fejébe vette, hogy elutazik az Óriás-hegységbe síelni; és mivel még egyet-mást be kellett szereznie, bejelentette, hogy visszajön az irodába elbúcsúzni a kollégáktól. Nemsokára beállít doktor Mandel, az ismert publicista – szintén afféle csodapók – azzal, hogy sürgősen beszélnie kell Musil úrral.

– Musil nincs itt – mondom –, de talán még benéz ide, mielőtt elutazik, várja meg.

Doktor Mandel elkomorodott.

– Nem várhatom meg – mondta –, de felírom egy papírra, mit akartam vele megbeszélni. – Mire leült az asztalhoz és írni kezdett.

Nem tudom, látott-e önök közül valaki olvashatatlannabb írást, mint amilyen a Mandel doktoré. Amit leír, az olyan, mint a szeizmográf feljegyzése: hosszú szaggatott vízszintes vonal, amely helyenként megrezdül vagy hegyesen felszökken. Én jól ismer-

tem az írását, hát csak néztem, hogyan szántja a tolla a papírt. Abban a pillanatban Mandel doktor mogorva képet vágott, türelmetlenül összegyúrta a papírdarabot, beledobta a kosárba, és felugrott.

- Túl hosszú lenne - morogta, és már ott se volt.

Talán fölösleges megjegyeznem, hogy egy nappal karácsony előtt az embernek nem nagyon van kedve a komoly munkához, hát leültem és szeizmografikus vonalakat kezdtem rajzolni egy darab papírra: olyan hosszú, rezgő vonalakat, amik helyenként fel-alá ugrálnak, ahogy éppen eszembe jutott. Egy ideig elszórakoztam ezzel, aztán fogtam a papírt és letettem Musil asztalára. Pár pillanat múlva megérkezett Musil, hegyi túrához öltözve, síléccekkal és botokkal a vállán.

- Hát indulok - fuvolázta az ajtóban, ragyogó arccal.

- Egy úr kereste, mialatt távol volt - mondtam kimeríten.

- Levelet is hagyott, azt mondta, fontos.

- Mutassa - mondta Musil vidáman. - No nézzük csak - döbent meg egy pillanatra, mikor a tákolmányomat megnézte. - Ezt doktor Mandel írta, vajon mit akar?

- Nem tudom - morogtam barátságatlanul -, nagyon sietett; de hallja, ennek az írásnak a fejtésével nem volna kedvem foglalkozni.

- Én tudom olvasni Mandel ákombákomát - jelentette ki Musil könnyelműen, aztán letette a sílécceket meg a botokat és leült az asztalhoz. - Hm - hümmögte pár perc múlva, és végtelenül elkomorodott. Aztán egy félóra hosszat síri csend honolt a szobában. - Hát az első két szó megvolna - lélegzett fel végre Musil és felállt -, az áll itt, hogy „Kedves Uram!”. De most már sietnem kell a vonathoz. Ezt a levelet magammal viszem, és a vonaton kiszilabizálom, még ha a fene fenét eszik is.

Újév után visszajött hegyi expedíciójáról.

- No, hogy érezte magát? - kérdeztem tőle. - Gyönyörűek lehetnek most a hegyek, igaz?

Musil csak legyintett.

- Nem is tudom - mondta. - Bevallom - folytatta -, hogy egész idő alatt a szállodában voltam; az orromat se dugtam ki; de a többiek azt mondták, hogy pompás idő volt.

- Ugyan - mondtam részvétellel -, csak nem volt beteg?
- Nem, nem - felelte Musil tettetett szerénységgel -, de egész idő alatt Mandel levelét próbáltam megfejteni, és ha tudni akarja, *meg is fejtettem* - jelentette ki diadalmasan. - Csak két vagy három szó maradt, amit nem tudtam elolvasni. Egész éjszakákat virrasztottam át - de a fejembe vettem, hogy a levelet megfejtem, és meg is fejtettem.

Hát, uraim, nekem nem volt elég bátorságom megmondani neki, hogy a levél az én irkafirkám volt.

- No és olyan fontos volt az a levél? - kérdeztem mély együttérzéssel. - Megérte a fáradságot?

- Az nem fontos - felelte Musil büszkén.

- *Engem* a dolog inkább mint grafológiai probléma érdekelt. Egyébként doktor Mandel arra kér abban a levélben, hogy két héten belül egy cikket írjak a folyóiratába - hogy miről, az éppen az a két szó, amit nem sikerült elolvasnom - azonkívül kellemes ünnepeket és jó üdülést kíván nekem a hegyekben. Amint látja, semmi különös, de a megoldás, az kemény módszertani dió volt - nincs jobb szellemi torna egy ilyen feladatnál. És ez megéri azt a pár napi és pár éjszakai fáradságot.

- Ezt nem lett volna szabad megtennie vele - korholta Kávka urat Paulus úr -, egye fene azt a pár napot, de azokért az álmatlan éjszakákért igazán kár volt. Az alvás, uram, az nem csak testi pihenés; az alvás olyan, mint a megtisztulás és megbocsátás az előző napért. Az alvás különös kegyelem; és a jó alvás után néhány percig olyan tiszta és ártatlan minden lélek, mint a kisgyermek.

Én tudom, mert egy időben elvesztettem az álmomat. Talán a kicsapongó életmód következménye volt vagy valami nem volt rendben bennem, nem tudom, de elég az hozzá, hogy amint lefeküdtem és megéreztem szememben az álom első zsisbbadását, abban a pillanatban mintha megrándult volna bennem valami, és aztán órák hosszat feküdtem és bámultam a sötétbe, amíg csak hajnalodni nem kezdett. És ez így ment egy álló esztendőn át. Egy teljes álmatlan évet szenvedtem végig.

Ha az ember nem tud elaludni, akkor eleinte igyekszik sem mire se gondolni; ezért számol vagy imádkozik. Aztán hirtelen eszébe jut, uramisten, tegnap elfelejtettem megcsinálni ezt meg azt! Majd arra gondol, hogy becsapták, amikor az üzletben fizetett. Aztán az kezd motoszkálni a fejében, hogy a múltkor a felesége vagy a barátja olyan furcsán válaszolt a kérdésére. Később megroppan egy bútordarab, és az ember azt hiszi, hogy tolvaj van a szobában, és hirtelen melege lesz a félelemtől meg a szégyentől. És ha már benne van a félelemben, elkezd figyelni testi állapotát és izzadva a rémülettől végiggondolja mindazt, amit a vesegyulladásról meg a rákról tud. Azután egyszerre valami kínos marhaság jut eszébe, amit húsz évvel ezelőtt követett el, és szégyenletében kiüt rajta a verejték. Lépésről lépésre szembe-sül különös, lerázhatatlan és megváltatlan énjével, saját gyengeségével, durvaságával, ocsmányságaival, nyavalyáival, sérelmeivel, bárgyúságával, blamázsáival és régen átélt szenvedésével. Megelevenedik minden kínos, fájdalmas és megalázó élménye; aki nem tud aludni, azt semmi se kíméli meg. Az álmatlan ember egész világa eltorzul és gyötrő perspektívát ölt. Régen elfelejtett dolgok fintorognak rá, mintha azt mondanák: mi tagadás, szépen viselkedtél akkor, te marha; és emlékszel, hogy amikor tizennégy éves korodban először voltál szerelmes, a kislány nem jött el a randevúra? Hát ha tudni akarod, éppen mással csókolóztott, a barátoddal, Vojtával, és együtt nevettek rajtad! Te mamlasz, mamlasz, mamlasz! Az ember hánykolódik a forró ágyban, és igyekszik bebeszélni magának, hogy az istennyila csapjon belé, hiszen ehhez már régen semmi közöm. Ami volt, az volt és punctum! Hát, uraim, ha tudni akarják, ez nem igaz! Minden, ami volt, az van is. Az is van, amiről már nem tud az ember. És én azt hiszem, hogy az emlékezet a halál után is megmarad.

Kedves barátaim, önök egy kicsit ismernek engem; tudják, hogy nem vagyok se hepciáskodó, se hipochonder, se morózus, bajváró, kveruláns, nebánsvirág, világfájdalmas nyavalygó, undok vagy pesszimista. Szeretem az életet, az embereket, magamat, lelkesedéssel vetem bele magam mindenbe, mint a bolond, szívesen elbajmolódom bármivel, szóval elég keménykötésű

vagyok ahhoz, hogy valamirevaló férfinak számítsak. Amikor az álmat elvezítettem, nappal még akkor is buzgólkodtam, sürögtem-forogtam, loholtam egyik munkából a másikba, hiszen tudják, hogy áldásosan tevékeny ember hírében állok. De mihelyt este bebújtam az ágyba és megkezdtem álmatlan éjszákamat, az életem azon nyomban kettéhasadt. Odakinn egy dolgos, sikeres, önhitt és egészséges ember élete virágzott, olyan ember élete, akinek energiája, leleményessége és szemérmetlen szerencséje minden téren sikert biztosított; idebenn az ágyban egy meghajszolt ember feküdt, aki elborzadva döbbsent rá életének kudarcaira, szégyenletességére, szennyességére és megalázottságára. Két életet éltem, s ez a két élet úgyszólván nem érintkezett egymással, és rettenetesen különbözött egymástól: a nappali élet sikerekből, tevékenységből, emberi kapcsolatokból, bizalomból, érdekes akadályokból és a szokásos ügyeskedésekből állt, s én a magam módján boldogan és önmagammal meglegegedetten mozogtam benne. De éjszaka a másik élet bontakozott ki bennem, fájdalomtól és kételyektől szőtt élet, egy olyan ember élete, akinek semmi se sikerült, akit mindenki elárult, és aki maga is mindenkivel rosszul, kicsinyesen, bután bánt, és akit mindenből kifosztottak; egy tragikus fajankó élete, akit mindenki gyűlöl és becsap, egy erőtlenségen senki élete, aki minden rajtavesztett és szégyenből szégyenbe tántorog. Mindkét élet önmagában következetes, összefüggő és teljes volt; ha az egyiket éltem, úgy éreztem, hogy a másik valaki másé, hogy engem nem érint, vagy hogy az egész csak látszat, öncsalás és beteges illúzió. Nappal szerettem, éjszaka gyanakodtam és gyűlöltem. Nappal a mi világunkat, az emberek világát éltem; éjszaka magamat éltem. Aki magára gondol, elveszíti a világot.

Így hát az én szememben az álom olyan, mint a sötét, mély víz. Ez a víz magával visz mindent, amiről nem tudunk és amiről nem kell tudnunk. Az a különös salak, amely bennünk leülepszik, álunkban a felszínre emelkedik és elfolyik az önkívület parttalan vizében. Rosszaságunk, gyávaságunk, mindennapos kínos vétkeink, megalázó butaságaink és kudarcaink, a pillanatnyi hazugság és szeretetlenség azok szemében, akiket szeretünk, mindaz, amivel mások ellen vétkeztünk és amivel mások

vétkeztek ellenünk, mindez csendesen elhőmpölyög valahová a tudaton túlra. Az álom végtelenül kegyes: megbocsát nekünk és az ellenünk vétkezőknek.

És még valamit szeretnék mondani: az, amit az életünknek nevezünk, nem tartalmazza mindazt, amit átéltünk, az csak bizonyos szelekció eredménye. Túl sokat élünk át, többet, mint amit eszünkkel fel tudunk érni. Ezért csak kiválasztunk egyet-mást abból, ami megfelel nekünk, és valamiféle leegyszerűsített cselekményt szövünk belőle; és ezt a terméket hívjuk az életünknek. De Úristen, közben mennyi hulladékot hagyunk magunk után, mennyi furcsa és szörnyű dolgon siklunk át! Ha az ember tudatosítaná mindezt! De mi csak egyetlenegy egyszerű életet tudunk élni. Nem telik többre az erőnkéből. Nem volna erőnk az életet viselni, ha útközben nem veszítenénk el apránként a nagyobbik felét.